

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Agostini N., Premuda G., Mellone U., Panuccio M., Logozzo D., Bassi E. & Cocchi L. 2004. Crossing the sea en route to Africa: autumn migration of some Accipitriformes over two Central Mediterranean islands. The Ring 26: 71-78.

Op twee eilanden tussen Sicilië en Tunesië werd de najaarstrek van roofvogels geteld (in 2003). Het ging vooral om Wespenvievers en Zwarte Wouwen. Er kwamen geregeld gemengde groepen langs, zowel naar soort als naar leeftijd. Jonge Wespenvievers die met adulte vogels meetrekken, kunnen op die manier mogelijk de kortste trekroute leren (nicolantonioa@tiscalinet.it).

Amen L., Bense A., Brücher H., Fleer K., Höller T., Kladny M., Sell G., Speer G., Thomas T., Tomec M., Wegner P. 2005. Jahresbericht Arbeitsgemeinschaft Wanderfalkenschutz des NABU NRW 2004: 3-4.

In totaal werden in Nordrhein-Westfalen 66 territoria gevonden, daarvan 7 zonder broedsel, 9 mislukte en 50 succesvolle paren. De jongenverdeling was als volgt: 7x 1, 13x 2, 20x 3 en 10x 4 (gemiddeld 2.0/paar en 2.66 per succesvol paar).

Anonymous 2005. Schutzprogramm für Wiesenweißen und Rohrweißen in Mittelwestfalen – Jahresbericht 2004. Arbeitsgemeinschaft Biologischer Umweltschutz im Kreis Soest e.V., Bad Sassendorf. 36 pp. + bijlagen.

Volgens het bekende stramien worden van Grauwe en Bruine Kiekendief de broed- en beschermingsresultaten gepresenteerd (vergeleken met de resultaten uit 1993-2003). De meeste Grauwe broeden in landbouwgewassen (vooral wintergerst), de Bruine vooral in rietvelden. Gezien de vele krantenartikelen is ook in Duitsland veel uitwisseling gaande tussen natuurbeschermers en boeren, niet zo vreemd gezien het belang van landbouwgewassen voor de Grauwe (abu-soest@cityweb.de, www.abu-naturschutz.de).

Bigorne J.-L. 2004. Mise en évidence d'une population de Busard Saint-Martin nicheurs en Seine-Maritime. Le Cormoran 13(58): 127-130.

Blauwe Kieken in dit deel van Frankrijk broeden in jonge bosaanplant, dus extra bescherming is niet nodig (zoals wel in bouwland). De lokale populatie nam toe van 2 paren in 1998 naar 7 in 2002 (op 100 km²), het aantal vliegvlugge jongen van 3 naar 19. Kleine zoogdieren en zangvogels maakten 98.9% van het menu uit (n=297 prooien) (366 rue de Haut de Fresles, 76270 Fresles, Frankrijk).

Bijlsma R.G. 2004. Long-term population trends of rabbits (*Oryctolagus cuniculus*) on Pleistocene sands in the central and northern Netherlands. Lutra 47: 3-20.

Stand van het konijn numeriek en ruimtelijk met 95-99% afgenomen sinds de late jaren zeventig, zowel op de Veluwe als in Drenthe. Dit betekent een substantiële reductie van het prooiaanbod van vooral Buizerd (konijn maakte 30-50% van het zomermenu uit, tegenwoordig echter <5%), maar ook van Havik (van 10% naar vrijwel 0%) (rob.bijlsma@planet.nl).

Castelijns H. 2005. Jaarverslag Roofvogelwerkgroep Zeeland 2004. Digitale uitgave, Philippine. 20 pp. (www.jeloen.nl/wrz/).

Alle sinds 1995 ingeleverde 2093 nestkaarten zijn ingevoerd, inclusief relevante gegevens van 3280 nestjongen. Dit overzicht geeft in bijlagen het aantalsverloop van roofvogelsoorten in Zeeland sinds 1995, met voor iedere soort apart een bespreking waarin tevens voedsel, eileg, legselgrootte, jongental, sexratio's en bijzonderheden worden vermeld. Aan de hand van afschotcijfers van de WBE Midden Zeeuws-Vlaanderen wordt de trend van haas, konijn en fazant (man en vrouw apart) verduidelijkt: alle (sterk) afnemend, conform de bevindingen elders in het land. **Clark W.S. & Bloom P.H. 2005. Basic II and Basic III plumages of Rough-legged Buzzards. J. Field Ornithol. 76: 83-89.**

Ruigpootbuizerds ruien hun handpennen vanaf H1 (de binnenste) op volgorde naar buiten (H10), de armpennen vanuit drie centra (A1 en A5, opeenvolgend naar binnen, en S13 opeenvolgend naar buiten). Op basis van deze rui is het mogelijk om vogels in hun tweede en derde jaar te onderscheiden; in dit stuk wordt tevens onderscheid gemaakt naar kleeftase (licht of donker). Alle lichte-fase vogels in hun tweede jaar vertoonden kenmerken van het vrouwkleeft; in het derde jaar was onderscheid tussen mannen en vrouwen wel mogelijk. Vogels in het tweede jaar zijn te onderscheiden aan de hand van niet-geruide juveniele handpennen; de staart is hierbij geen hulpmiddel omdat die vrijwel altijd bij de eerste rui compleet wordt vervangen. Donkere-fase vogels in het tweede levensjaar waren moeilijker van volwassen dieren te onderscheiden, ook al omdat de sekseverschillen klein waren (raptours@earthlink.net).

Denker E., Bütthe A., Glimm D., Hölker M., Prünke W. & Trendelkamp T. 2004. Zur Schadstoffbelastung der Wiesenweihe (*Circus pygargus*) in der Hellwegbörde, Nordrhein-Westfalen, von 1974-1998. *Charadrius* 39: 167-174.

Een vergelijking tussen 1974-80 en 1992-98 liet een duidelijke afname zien in de belasting van Grauwe Kiekindieven met pesticiden; dat gold – vanaf de late jaren zeventig – vooral dieldrin en heptachloorepoxide (vrijwel onmiddellijk na verbod op het gebruik ervan). In de jaren negentig werd nog steeds DDT (of de metaboliet ervan: DDE) aangetroffen, vermoedelijk niet opgedaan in het overwinteringsgebied (want ook juvenielen gaven het te zien) maar als nasleep van het massale gebruik ervan in Duitsland tot 1974. (ED, Blumenstr. 5, 30159 Hannover, Duitsland).

Dijk J. van 2005. Prooikeuze sperwers in de gemeente Zwolle. *Zwols Natuur Tijdschrift* 12(1): 5-7.

Tijdens de broedseizoenen 2001-04 werden in totaal 512 prooien bij sperwernesten verzameld. In volgorde van numerieke belangrijkheid: huismus (183), koolmees (66), pimpelmees (45), spreeuw (43), witte kwikstaart (24), merel (18), zanglijster (16), huiszwaluw (13), fitis/tijftjaf (11) en putter (10). De overige 25 soorten (waaronder vleermuis) werden minder dan 10 keer gevonden (jwhvdijk@wxs.nl).

Génsbøl B. 2005. Veldgids roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht. Stevig gebonden, 402 pp. ISBN 90 5011 1963. Winkelprijs 34.95 euro, via WRN 25.- euro (excl. verzendkosten, zolang voorraad strekt).

De Deen Benny Génsbøl, samen met tekenaar Bjarne Bertel, werkt al meer dan een decennium aan de vervolmaking van deze roofvogelgids. Een eerdere druk werd in 1997 door uitgeverij Schuyt & Co. in vertaling op de Nederlandse markt gebracht (uitverkocht), de vierde en aanmerkelijk verbeterde en uitgebreide druk is nu via de KNNV Uitgeverij opnieuw beschikbaar in vertaling. Een gelukkig feit. Als vervolgbok op het door de WRN uitgebrachte *Herkenning van roofvogels in het veld* is het bijzonder geschikt, te meer daar deze veldgids geheel Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten bestrijkt, en dus 49 soorten omvat (in plaats van de 16 “Nederlandse” soorten in *Herkenning*). In inleidende hoofdstukken wordt basale kennis van roofvogels gegeven, waaronder voedsel, jachttechnieken, trek, broedbiologie, voorkomen in Europa (met recente populatie-schattingen) en biotoopkeuze. Het tweede deel van het boek behandelt stuk voor de stuk de soorten naar voorkomen, talrijkheid per land, aantalsrend, trek, habitat, geluid, broedgedrag, voedsel en jachtwijze (rijk geïllustreerd met foto’s van uitstekende kwaliteit, vergeleken met eerdere drukken vele nieuw en verbeterd). In het derde deel komen opnieuw alle soorten aan bod, maar dan toegespitst op de herkenning. Dit deel bevat kleurplaten waarop alle leeftijden en kleurvarianten staan afgebeeld (veel uitgebreider dan in het WRN-boekje, ook wat betreft tekst). Het is een uitmuntend overzicht, vooral ook omdat de variatie naar leeftijd en kleurfase compleet wordt geschetst en vergelijkingen worden getrokken met soorten waarmee verwarring mogelijk is. De kwaliteit van de platen is zeer goed; speciaal voor deze druk zijn tal van platen herzien of vervangen. Dit deel bevat wel behoorlijk wat specialistische taal, maar dat hoeft geen beletsel te zijn om, bijvoorbeeld in Spanje zijnde, de alomtegenwoordige Vale Gieren op soort en leeftijd te brengen. Velen zullen bovendien eerst naar de platen kijken (die een eerste identificatie mogelijk maken), en vervolgens eventueel de tekst erbij pakken. Kortom, het ideale

hulpmiddel om op de vensterbank of in de auto te hebben liggen. De kwaliteit van het bindwerk (stevig omslag, ingenaaid) garandeert jarenlang gebruik zonder dat het uit elkaar valt, terwijl het drukwerk zelf van goede kwaliteit is. Wie de WRN-gids en Génsbøl tot zijn beschikking heeft, heeft – als het gaat om herkenning – niets meer te wensen. Vandaar ook dat we onze leden de gelegenheid bieden de nieuwe gids tegen korting via de WRN aan te schaffen (25 euro exclusief verzendkosten; zie www.werkgroeproofvogels.nl).

Goodrich L. 2005. Riders on the storm. Migration Report. Hawk Mountain News 102 (spring): 6-17.

Overzicht van roofvogeltrek bij Hawk Mountain in oostelijk Pennsylvania in juli 2004-januari 2005 (dag voor dag, inclusief weersomstandigheden).

Hegemann A. 2004. Illegale Greifvogelvervolgungen im Kreis Soest von 1992 bis 2003 – eine Auswertung mit Hinweisen zur Erkennung von Greifvogelvervolgungen. Charadrius 40: 13-27.

In Centraal-Westfalen werden in bovengenoemd tijdvak 71 gevallen van vervolging (minimaal 229 individuen) geconstateerd; de werkelijke aantallen worden veel hoger geschat. Tien roofvogelsoorten waren de klos, voornamelijk als gevolg van vergiftiging en nestverstoring (net als in Nederland dus), waaronder ook Bruine (vooral nestverstoring) en Grauwe Kiekendief. Voor de Rode Wouw vormt het een ernstige bedreiging (75% van de gedode vogels was adult; er broeden slechts 24-32 paren in het gebied). De meeste vervolging vond plaats in de broedtijd (maart-juni); een toename van gevallen lijkt de laatste jaren te hebben plaatsgevonden (2001-03). De Buizerd was numeriek het vaakst het slachtoffer, gevolgd door Bruine Kiek, Rode Wouw en Havik (sterk ondervetegenwoordigd vanwege moeilijk vast te stellen sterfte door vangst in valen). Vervolging werd in alle deelgemeenten geconstateerd, een aanwijzing dat het wijd verspreid is. De overeenkomsten met de situatie in Nederland zijn frappant (arne.hegemann@gmx.de).

Hirzel A.H., Posse B., Oggier P.-A., Crettenands Y., Glenz C. & Arlettaz R. 2004. Ecological implications of reintroduced species and the implications for release policy: the case of the bearded vulture. J. Appl. Ecol. 41: 1103-1116.

Honderd jaar geleden werd de Lammergier in de Alpen uitgeroeid. Vanaf 1986 worden daarom in gevangenschap gekweekte vogels losgelaten met als doel het genereren van een nieuwe, zichzelf bedruipende broedpopulatie; tot 2003 ging het om 121 vogels, gefokt op vier verschillende plekken. De daaropvolgende dispersie is verre van homogeen geweest; de meeste vogels zijn geclusterd rond drie locaties die niet samenvallen met de loslaatplekken. Tijdens de verkenningperiode was de verspreiding van onvolwassen Lammergieren vooral gerelateerd aan de verspreiding van de alpensteenbok; tijdens de vestigingsfase (vooral subadulte vogels) was de verspreiding gekoppeld aan kalksteenformaties, terwijl voedselaanbod minder belangrijk was. Kalksteenformaties bieden veilige nestplaatsen, vooral tijdens slecht winterweer (als de eieren worden gelegd), terwijl ze tevens geschikte thermiek leveren. De huidige loslaatplekken liggen in kiezelsteenformaties, wat gezien de keuze van de gieren niet zo'n slimme strategie is; beter ware het deze te verplaatsen naar kalksteenformaties (raphael.arlettaz@nat.unibe.ch).

Holthuijzen A.M.A. & Oosterhuis L. 2004. Aggressive responses of nesting Prairie Falcons to territorial intruders. Wilson Bulletin 116: 257-261.

Bij 32 nestpogingen van Prairievalken in Idaho werd op 613 dagen in totaal 9085 uur geobserveerd. De valken waren vooral agressief tegen Raven (49%) en Roodstaartbuizerds (24%). De frequentie van agressie was voor mannen en vrouwen gelijk, met uitzondering van Bobcat (vrouwen vaker) en Amerikaanse Torenvalk (mannen vaker). Agressie kan te maken hebben met het afweren van predatoren, competitie om nestplaatsen, stadium in nestcyclus, voedselbeschikbaarheid en seksuele dimorfie (holthuijzen@idahopower.com).

Jehl J.R. Jr. 2004. Foraging by a Red-tailed Hawk along a wetland edge: how large a duck can be captured? Wilson Bulletin 116: 354-356.

Een Roodstaartbuizerd (1000-1200 gram zwaar, vergelijkbaar met onze Buizerd) kreeg het niet voor elkaar een in ondiep water gevangen Middelste Zaagbek (geschat op 1150 g) te doden,

maar bij een verzwakte Roodhalsfuut (645-660 g) lukte dat wel. Uit de literatuur is bekend dat ze op land wel zwaardere prooien (tot 2000 g) kunnen pakken en doden. In water is dat kennelijk moeilijker (grebe5k@cs.com).

Kenntner N., Oehme G., Heidecke D. & Tataruch F. 2004. Retrospektive Untersuchung zur Bleiintoxikation und Exposition mit potenziell toxischen Schwermetallen von Seeadlern *Haliaeetus albicilla* in Deutschland. Vogelwelt 125: 63-75.

46 dode Zeearenden werden onderzocht op zware metalen (oostelijk Duitsland, 1978-98). In 1 vogel werd kwikvergiftiging vastgesteld, 3 andere vogels hadden substantiële hoeveelheden kwik bij zich. Negen vogels met loodresiduen van >5 ppm (natgewicht) in hun levers werden als vergiftigd door lood aangemerkt. Deze vogels stamden uit winter en vroege voorjaar, en hadden het lood via aangeschoten wild binnengekregen. Volwassen arenden hadden een hoger calcium-niveau in lever en nieren dan jongere leeftijdsklassen (kenntner@gmx.net).

Kitowski I. 2004. Utilisation d'agents perturbateurs par le Busard cendré *Circus pygargus* en recherche de nourriture. Une étude dans le sud-ouest de la Pologne. Alauda 72: 253-258.

Grauwe Kiekendieven bejagen graag opgejaagde prooien. In Polen bleken prooien opgejaagd door natuurlijke verstoorers (vos, vogels) succesvoller gepakt te kunnen worden dan prooien die door menselijke activiteiten werden opgejaagd (mensen, machines). Deze tactiek van inspelen op verstoringen werd vooral toegepast tijdens de nestjongenfase en na het uitvliegen (kitowign@biotop.umcs.lublin.pl).

Krüger O. 2005. Age at first breeding and fitness in goshawk *Accipiter gentilis*. J. Anim. Ecol. 74: 266-273.

Op basis van gegevens verzameld in een 250 km² groot studiegebied in Duitsland in 1975-2004 werd het reproductieve succes van 74 havikvrouwtjes bepaald gedurende hun leven. De optimale leeftijd waarop deze voor het eerst tot broeden overgingen, was drie jaar. Vrouwtjes die eerder startten, brachten minder jongen groot (vooral door geringere jongenproductie op jonge leeftijd) en hadden een geringere fitness. De verbeterende reproductie met vorderende leeftijd had vermoedelijk te maken met toenemende ervaring. De kosten voor het vrouwtje in termen van fitness (overleving) waren hoog als ze zich als jonge vogel in een habitat van slechte kwaliteit vestigde, echter klein indien ze in een habitat met een hoge kwaliteit zat. Dit verklaart ook waarom de selectiedruk op broeden in het eerste levensjaar niet-lineair is (dus niet geleidelijk en systematisch veranderend met vorderende leeftijd); habitat is hierin een belangrijke roet-in-het-etengooier. Bovendien speelde de populatiedichtheid een grote rol bij de vestiging van vrouwtjes in hun eerste levensjaar: naarmate de dichtheid toenam, verminderde het aandeel vrouwtjes dat tot broeden overging in het eerste levensjaar. Kortom, de optimale leeftijd om met broeden te beginnen hangt samen met een complex geheel van kosten en baten, zoals bepaald door habitat-verschillen en populatiedichtheid (ok212@cam.ac.uk).

Leroux A. 2004. Le Busard cendré. Editions Belin, Paris. ISBN 2-7011-3994-5, ISSN 1763-2395. Gebonden, 96 pp. Euro 27.95 (inmiddels uitverkocht).

In kort bestek passeren allerlei facetten uit het leven van – vooral Franse – Grauwe Kiekendieven de revue, uitbundig geïllustreerd met prachtige kleurenfoto's en enkele tekeningen. De bescherming van Grauwe Kieken kent in Frankrijk een lange traditie, ook al omdat ze daar overwegend in agrarisch cultuurland broeden. Naast nestbescherming is veel onderzoek gedaan naar terrein-gebruik (met behulp van gevleugelmerkte en gezenderde vogels) in en buiten de broedtijd (inclusief slaapplekken), populatiedichtheid per regio (vooral in Auvergne, Bourgogne en Poitou-Charentes; in totaal 2500-5000 paren in 1990-92, goed overeenkomend met de 2000-enquête, namelijk 3900-5100; cf. Thiollay & Bretagnolle 2004), voedselkeus (kleine zoogdieren overwegen, plaatselijk ook veel zangvogels of insecten; duidelijke relatie tussen veldmuisdichtheid en jongenproductie), broedsucces (mooie tekening met ontwikkeling van jongen; de Fransen wegen ze kennelijk wel, maar meten de jongen niet op), geslachtsverhouding (mannen- dan wel vrouwenoverschot naar gelang regio), en populatiedynamiek (onderzocht in meerdere regio's, onder

meer gebruikmakend van vleugelmerken en ringen om overleving, partner- en broedplaatstrouw, dispersie van jongen en leeftijd waarop voor het eerst wordt gebroed vast te stellen). Dat laatste verschilt naar geslacht: vrouwen broeden in 20-25% van de gevallen al in het eerste levensjaar (vooral bij hoge veldmuisdichtheid), maar mannen doen dat zelden (in Charente-Maritime nooit vastgesteld tijdens 15 jaar onderzoek aan in totaal 400 paren). De leeftijd waarop voor het eerste wordt gebroed varieert van 1-5 jaar, gemiddeld op 3-jarige leeftijd bij vrouwen (n=13) en 4-jarige leeftijd bij mannen (n=14). Echtscheiding is eerder regel dan uitzondering: 90% van 48 gevallen waarbij beide partners het volgende jaar aanwezig waren, bleken van partner gewisseld. Wél waren de meeste broedvogels plaatstrouw aan de nestplaats. 25-72% van de aanwezige vogels broedt niet (mannen gemiddeld 49%, vrouwen gemiddeld 63%), althans gemeten in vaste gebieden (valt niet helemaal uit te sluiten dat ze wel broeden buiten het onderzoeksgebied). Het is niet bekend wat dit voor vogels zijn. In het laatste hoofdstuk wordt uitgebreid ingegaan op de beschermingsmaatregelen (niet sterk verschillend van die in Nederland). Kortom, een mooi geïllustreerd boek dat wetenschappelijk onderzoek eenvoudig en helder voor het voetlicht brengt. Wie de echte resultaten wil weten, zal moeten terugrijpen op de artikelen gepubliceerd in het wetenschappelijke circuit (literatuurlijst geeft daarvan het overzicht).

Margalida A., Bertran J. & Boudier J. 2005. Assessing the diet of nestling Bearded Vultures: a comparison between direct observation methods. J. Field Ornithol. 76: 40-45.

Onder gebruikmaking van videocamera en telescoop werd het voedsel van jonge Lammergieren in de Pyreneeën bekeken, en vergeleken met prooi-resten in het nest. Met video werden meer prooien gedetermineerd dan door de telescoop. Restanten op het nest leverden een ondervetgenwoordiging op van kleine prooien. Door verschillende observatiemethoden te combineren kunnen dergelijke verschillen worden geëlimineerd, naast bovendien een vergroting van de steekproef zonder een scheve voorstelling van zaken (margalida@gauss.entorno.es).

Meyburg B.-U., Gallardo M., Meyburg C. & Dimitrova E. 2004. Migrations and sojourn in Africa of Egyptian vultures (*Neophron percnopterus*) tracked by satellite. J. Ornithol. 145: 273-280.

Drie jonge Aasgieren uit Frankrijk en Bulgarije werden van een satellietzender voorzien. De Franse vogels legden 3750 km af alvorens in de Sahel-zone van zuidelijk Mauretanië te blijven hangen. De Bulgaarse vogel vloog 5340 km en eindigde in ZO-Tsjaad. Tijdens het passeren van de Sahara werd tot 500 km per dag afgelegd. De Franse gieren bestreken in hun winterkwartier gebieden van 69.000 en 50.000 km². Een continu gevolgde Aasgier uit Frankrijk verliet zijn Afrikaanse leefgebied op 3-jarige leeftijd (wwgpb@aol.com).

Millon A. & Bretagnolle V. 2005. Nonlinear and population-specific offspring sex ratios in relation to high variation in prey abundance. Oikos 108: 535-543.

Er is inmiddels een ark volgeschreven over de geslachtsverhouding onder nestjonge vogels (en andere dieren). De theorieën en elkaar schijnbaar tegensprekende veldresultaten buitelen over elkaar heen. Steeds duidelijker wordt echter dat de – veelal secundaire (want vastgesteld nadat sterfte onder eieren en/of jongen heeft plaatsgevonden) – geslachtsverhouding onder invloed staat van een veelheid van factoren. In dit stuk, gebaseerd op twee studiegebieden in West-Frankrijk (50 km uit elkaar, een wetland in omvorming naar boerenland, en een intensief benut agrarisch gebied), wordt de secundaire geslachtsverhouding onder nestjonge Grauwe Kiekendieven vergeleken met het voedselaanbod (vooral veldmuis, hier met een strakke 3-jaars-ritmiek). In piek- en daljaren van veldmuizen werden verhoudingsgewijs meer mannetjes geproduceerd, in gemiddelde jaren meer vrouwtjes. In lijn hiermee bleken vrouwtjes alleen in hun eerste levensjaar tot broeden over te gaan in een muizenpiekjaar, zodat een hoger aandeel vrouwtjes in het voorafgaande gemiddelde muizenjaar gunstig is voor eventuele vestiging het jaar daarop. Omdat de muizenzyclus in deze regio zo gelijkmatig en consequent is, zouden Grauwe Kiekendieven hierop betrouwbaar kunnen anticiperen door de geslachtsverhouding binnen hun broedsel te manipuleren. In het voedselrijke gebied werden verhoudingsgewijs meer mannen geproduceerd dan in het voedselarmere gebied, wat benadrukt dat variatie in omgevingsfactoren

(in tijd en ruimte) belangrijk is bij het bestuderen van geslachts-verhoudingen tussen populaties (millon@cebc.cnrs.fr).

Mougeot F. 2004. Breeding density, cuckoldry risk and copulation behaviour during the fertile period in raptors: a comparative study. Anim. Behav. 67: 1067-1076.

Buitenechtelijke copulaties en dito bevruchtingen komen veel voor onder roofvogels. De mannetjes hebben tegenstrijdige bezigheden in de periode voorafgaande aan de eileg: ze moeten hun vrouwtje van voedsel voorzien, maar tegelijkertijd zien ze voorkomen dat ze iets met vreemde mannetjes uitspookt. Om het ouderschap te garanderen, wordt met een hoge frequentie gecopuleerd, vooral in de korte vruchtbare periode van het vrouwtje. In deze studie wordt het copulatiegedrag van roofvogels samengevat, vooral waar het gaat om copulatiefrequentie en buitenechtelijke copulaties (en timing ervan) in relatie tot broeddichtheid. Bij 68% van de onderzochte roofvogels werden buitenechtelijke copulaties vastgesteld. De frequentie ervan was positief gecorreleerd met dichtheid; de copulatiefrequentie binnen een paar was eveneens positief gecorreleerd met dichtheid. Soorten die relatief vaak paren hebben verhoudingsgewijs grotere testis, samenhangend met een grotere zaadproductie. Het lijkt er dus op dat spermacompetitie toeneemt met stijgende dichtheid, en dat mannetjes hun vaderschap proberen veilig te stellen door vaker te paren (frm@ceh.ac.uk).

Penteriani V., Otalora F. & Ferrer M. 2005. Floater survival affects population density. The role of prey availability and environmental stochasticity. Oikos 108: 523-534.

De Spaanse Keizerarend wordt al meer dan een eeuw op de voet gevolgd. Het voortbestaan van deze kleine, versnipperde populatie hangt vooral samen met de overleving van uitzwervende jonge vogels, die op zijn beurt weer afhankelijk is van voedselaanbod en voedselbeschikbaarheid (prooien kunnen hun gedrag zodanig veranderen – bijvoorbeeld door van dag- naar nacht-actief te switchen – dat ze onbereikbaar worden voor dagroofvogels). Ook de ontwikkeling in de leefomgeving was belangrijk, vooral indien deze synchroon liep tussen broedgebieden en tijdelijke vestigingsplekken van onvolwassen vogels. Een verhoogde sterfte onder de zwervers (floaters) had een negatieve invloed op de stabiliteit van de populatie en de dynamiek van broedvogels. Als de floaters het slecht hebben, vindt dat zijn weerklank in de broedpopulatie (penteriani@ebd.csic.es).

Reif V., Tornberg R. & Huhtala K. 2004. Juvenile grouse in the diet of some raptors. J. Raptor Res. 38: 243-249.

De lengte van het opperarmbeen werd gebruikt om de grootte van hoenderkuikens te schatten die werden teruggevonden in de prooiresten van Havik, Sperwer, Buizerd en Blauwe Kiekendief. Het gewicht van de roofvogelsoort correleerde goed met de grootte van de kuikens die ze vingen. Er was dieet-overlap tussen de verschillende roofvogelsoorten, wat suggereert dat de roofvogels min of meer tegelijk op hoenderkuikens jagen. Kleine hoendersoorten kenden een zwaardere predatiedruk over een langer tijdvak dan grote hoendersoorten (vitali.reif@oulu.fi).

Ristow D. & Wink M. 2004. Seasonal variation in sex ratio of nestling Eleonora's Falcon. J. Raptor Res. 38: 320-325.

Op een eiland voor de Griekse kust werden in 1997-2001 1028 nestjonge Eleonora's Valken gesekst met behulp van moleculaire technieken. Er werd een mannenoverschot gevonden (52.1 %), met een duidelijke positieve correlatie tussen aandeel mannen en uitkomstdatum (hoe later geboren, hoe groter de kans op een man) (Wink@uni-hd.de).

Robbrecht G. 2004. Slechtvalk neemt hoge vlucht. Mens en Vogel 42: 190-195.

De Slechtvalk in België doet het goed: in 2004 werden 34 broedgevallen gemeld, resulterend in 11x 0, 4x 1, 8x 2, 8x 3 en 3x 4 jongen.

Rondeaux G. & Thiollay J.-M. 2004. West-African vulture decline. Vulture News 51: 13-33.

De afname van Aziatische gieren met meer dan 95% is inmiddels goed gedocumenteerd, en al zodanig onderzocht dat de mogelijke oorzaak is achterhaald (massaal gebruik van ontstekingsremmers in veeteelt). Van West-Afrika is op dat vlak niets bekend; residente ornithologen zijn nagenoeg afwezig, bezoekende vogelaars concentreren zich op vogelryke gebieden (meestal

parken) en zijn uitsluitend geïnteresseerd in het tikken van soorten, en langlopend onderzoek is zo goed als afwezig. Dit geldt sterker in de Franstalige dan in de Engelstalige gebieden. Een uitzondering vormt het onderzoek van Thiollay, die al vanaf de jaren zeventig systematische wegtellingen van roofvogels doet. In dit stuk wordt een vergelijking gemaakt van ruim 8000 km weg in Mali, Burkina Faso en Niger, en wel gebaseerd op routes gereden in 1970 en in 2004. Het resultaat is verbijsterend: alle soorten zijn drastisch gekelderd, het sterkst in rurale gebieden maar ook in beschermde gebieden. Met uitzondering van Kappier is de gemiddelde afname 95%. De Kappier-index daalde met 45%. In de beschermde gebieden (die slechts 1.1% van de landmassa uitmaken, en waar bescherming vaak niets voorstelt) was de afname van alle soorten samen 42%. Helaas valt niet te achterhalen wanneer deze afname inzette. Evenmin zijn de oorzaken duidelijk. Menselijke vervolging is regionaal intensief (je ziet dan ook zelden of nooit gieren op karkassen langs de weg), de handel in delen van gieren ten behoeve van magische rituelen enorm, vergiftiging plaatselijk fors, mogelijk is het aanbod van kadavers gedaald, enzovoort. In tegenstelling tot Azië lijkt gebruik van ontstekingsremmers in de veeteelt in West-Afrika vrijwel nihil; de afname is waarschijnlijk een combinatie van allerlei menselijke ingrepen, niet zo vreemd in een regio waar het menselijk bestaan marginaal is en elke gelegenheid wordt aangegrepen daar een positieve verandering in aan te brengen (guy_rondeau@hotmail.com).

Scharenberg W. & Looft V. 2004. Reduction of organochlorine residues in Goshawk eggs (*Accipiter gentilis*) from Northern Germany (1971-2002) and increasing eggshell index. *Ambio* 33: 495-498.

Niet-uitgekomen eieren van Haviken uit Sleeswijk-Holstein uit 1988-2002 werden vergeleken met dito eieren uit 1971-78 voor wat betreft het voorkomen van reststoffen van PCB's, DDT en HCB. Alle waarden lagen significant lager in de recente periode. De concentratie van PCB is relatief constant gedurende de laatste 8-10 jaar. Binnen legfels was de variatie kleiner dan tussen legfels. Leeftijdafhankelijke accumulatie van reststoffen werd niet geconstateerd. De eischaalindex in 2001-02 was even hoog als in de late 18de eeuw, en significant hoger dan in 1971-78. Residuen uit de DDT-groep bleken het aantal uitgevlogen jongen per nest negatief te beïnvloeden (wolfgang.scharenberg@arcor.de).

Sergio F., Rizzolli F., Marchesi L. & Pedrini P. 2004. The importance of interspecific interactions for breeding-site selection: peregrine falcons seek proximity to raven nests. *Ecography* 27: 818-826.

Vergeleken met random gekozen punten bleken Slechtvalken in de Alpen plekken te selecteren die vër uit de buurt van soortgenoten lagen, op hogere kliffen met een grotere beschikbaarheid van cultuurland en nabij nesten van Raven. Binnen geschikt habitat kozen Slechtvalken plekken in de buurt van ravennesten, vër van plekken waar Steenarenden broedden. Vermoedelijk zijn deze keuzes adaptief, omdat de jongenproductie steeg met klifhoogte, nabijheid van boerenland (geassocieerd met groot voedselaanbod) en een hoge dichtheid Raven. Mogelijk fungeren de Raven als alerte wachters, en verschaffen ze tevens alternatieve nestplaatsen (fabrizio.sergio8@tin.it).

Skierczynski M.A. 2004. Ptaki drapieżne krajobrazu rolniczego Równiny Gryfckiej. *Biuletyn Komitet Ochrony Orłow* 13: 30-32.

Roofvogelkartering in een gebied van 120 km² in 1998-2002, met (variatie in aantal paren/100 km² per jaar) 1-2 Wespenvoelers, 2 Rode Wouwen, 5-6 Sperwers, 3-4 Haviken, 2-4 Bruine Kieken, 35-37 Buijzards, 2-4 Schreeuwarenden, 2-3 Torenvalken en 1 Boomvalk.

Sonsthagen S.A., Talbot S.L. & White C.M. 2004. Gene flow and genetic characterization of Northern Goshawk breeding in Utah. *Condor* 106: 826-836.

De functionele populatie van Haviken In Utah overschrijdt ruim de grenzen van de staat. De genetische variatie was bescheiden (ftsas@uaf.edu).

Stoltz M. 2005. Erster Nachweis von Zugunruhe bei einer Greifvogelart (Wespenbussard, *Pernis apivorus*). *Wagelwarte* 43: 133-135.

Drie Wespenvoelers, gedurende 10-12 jaar in gevangenschap in een buitenkooi onder Midden-

Europese omstandigheden (en zonder trekervaring), werden onderzocht op het voorkomen van trekonrust. Van twee vrouwtjes werd de vliegactiviteit in de kooi gemeten, daarnaast hun gewicht bijgehouden (dat laatste ook bij een man). Hun vliegactiviteit nam sterk toe in oktober, ook keken ze veel vaker opgewonden in het rond en trokken ze met hun vleugels. Eenzelfde opleving, zij het wat minder uitgesproken, werd ook eind mei/begin juni geconstateerd. De gewichten stegen aanzienlijk in de loop van oktober en november, en opnieuw in april, zij het met kleine individuele verschillen. Naast deze trekgerelateerde onrust werd ook onrustig gedrag gemeten vlak voor het slapen, vooral van november tot februari. Dat vogels die zo lang in gevangenschap hebben gezeten onder de "verkeerde" licht-donker verhouding toch nog zo'n uitgesproken trekonrust vertonen, duidt op een ritme dat inwendig wordt gereguleerd (endogeen) (stoltz@rhrk.uni-kl.de).

Thiollay J.-M. & Bretagnolle V. (eds.) 2004. Rapaces nicheurs de France: Distribution, effectifs et conservation. Delachaux et Niestlé, Paris. ISBN 2-603-01313-0. Ingenaaid en gebrocheerd. 176 pp.

Dit is, na een overzicht in 1984 en de Broedvogelatlas van 1985-89, de eerste systematische kartering van roofvogels in Frankrijk. Een imposante onderneming, gezien het oppervlak van 550.000 km². Frankrijk telt 2046 blokken van 260 km² (gebaseerd op de bestaande IGN-kaarten van 1:25.000). Van elk groot blok werd het centrale deel van 5x5 km uitputtend onderzocht, ofwel c. 10% van het totale oppervlak. Uiteindelijk lukte de kartering van zo'n 60% van alle blokken, opgrond waarvan twee verspreidingskaarten werden gegenereerd: een verspreidingskaart en een dichtheidskaart. Vooral de dichtheidskaart geeft een prachtig beeld van het relatieve voorkomen binnen Frankrijk. Elke soort wordt vervolgens uitgebreid behandeld volgens het stramen: ecologie, voorkomen, trend en bescherming. Deze soortteksten geven bovendien veel obscuur gepubliceerde of ongepubliceerde informatie, waaruit blijkt dat er in Frankrijk toch veel roofvogelonderzoek plaatsvindt. De gedetailleerde karteringen van de 5x5 km-blokken maakten het bovendien mogelijk te komen tot behoorlijk betrouwbare schattingen van de meer algemene soorten (en een vergelijking met eerdere schattingen). Wat te denken van 10.600-15.000 paren Wespandief, 125.000-163.000 paren Buizerd en slechts 4600-6500 paren Havik! Van schaarse soorten zijn nauwkeurige tellingen voorhanden, zoals Visarend (40-45), Grijsze Wouw (7), Lammergier (37), Aasgier (69-75), Vale Gier (540-600), Monniksgier (8-10), Steenarend (390-450), Havikarend (23), Dwergarend (380-650), Kleine Torenvalk (72) en Roodpootvalk (0-2). In aparte hoofdstukken wordt dieper ingegaan op trends, doortrek (met informatie van Organbidexka) en overwintering (ringgegevens) en bedreigingen. Al met al een boek met fascinerende bevindingen, van een land waar steeds meer Nederlanders naar uitwijken. Gezien de roofvogels is dat uitwijken een terechte onderneming.

Walls S.S., Kenward R.E. & Holloway G.J. 2005. Weather to disperse? Evidence that climatic influence vertebrate dispersal. J. Anim. Ecol. 74: 190-197.

Alle vliegvlugge buizerdjongen in een 120 km² groot studiegebied in Zuid-Engeland werden in 1990-92 gezenderd, waarvan 74 met een rugzakzender. Deze werden langdurig gevolgd. 55% van de vogels kwam tijdens de dispersie verder dan 1 km van de geboorteplaats terecht (mediaan 15 km). Ze zwierven niet lukraak rond, maar vestigden een winterterritorium met een mediane minimum convexe polygon van 1.2 km². De vestigingsplek als broedvogel werd voor een belangrijk deel bepaald door de dispersie in de eerste zes levensmaanden. Dispersie na het zelfstandig worden trad eerder op wanneer de wind naar de zuidhoek draaide (bij overheersende westenwinden in dit deel van Engeland), en wanneer de temperatuur daalde. Het effect van wind was het grootst in de winter, het effect van minimumtemperatuur het grootst in de herfst. Slecht weer op zich leek niet de initiatie tot dispersie. De dispersieafstand was het sterkst gecorreleerd met de maximumtemperatuur tijdens de dispersie en de windrichting in de eerste vijf dagen van de dispersie. Tezamen met het geslacht van de betreffende Buizerd bepaalden deze variabelen 60% van de variatie in dispersie (sean@biotrack.co.uk).

Wegner P., Kleinstäuber G., Baum F. & Schilling F. 2005. Long-term investigation of the degree of exposure of German peregrine falcons (*Falco peregrinus*) to damaging chemicals from the environment. J. Ornithol. 146: 34-54.

Gebaseerd op 960 niet-uitgekomen eieren uit Oost-Duitsland, Baden-Württemberg en Rheinland-Pfalz wordt duidelijk gemaakt dat de slechtvalkcrash in de jaren zestig en zeventig was te wijten aan grootschalig gebruik van DDT en kwikontsmettingsmiddelen (dat laatste beperkt tot Oost-Duitsland). Doordat DDT in Oost-Duitsland langer werd toegepast dan in West-Duitsland, zijn de DDE-waarden aldaar nog steeds een factor drie hoger (ondanks het feit dat de eischaaldikte rond 2002 alweer was genormaliseerd). Er wordt gesteld dat de boombroedende populatie Slechtvalken door pesticiden is uitgeroeid; een natuurlijk herstel van deze populatie wordt niet aannemelijk geacht (klif- en stadsbroedende Slechtvalken zouden imprint zijn op kliffen en gebouwen, niet op boomnesten). Daartoe worden acties ondernomen om in gevangenschap geboren jongen te laten opgroeien in boomnesten, in de hoop dat ze daar later ook gaan broeden; in 2003 waren er al zes van dergelijke paren (Bertha-von-Suttner-Straße 77, 51373 Leverkusen, Duitsland).

Wouters P. 2004. Slapende Blauwe Kiekendieven tijdens de winter 2002/2003. De Blauwe Klauwier 30(3): 6-12.

Geen slapers in 2002/03 op de Reuselse Moeren, 1-2 op de Landschotse Heide en tot 13 op de Cartierheide (0-44% mannetjes, afhankelijk van teldatum). Woelmuizen, vooral veldmuis, maakten op de Cartierheide resp. 53 en 50% van het menu uit (in aantallen, resp. nawinter 2002 en winter 2002/03). Daarnaast resp. 20 en 9% haas/konijn en 21 en 33% vogels.

Zwarts L., van Beukering P., Kone B. & Wymenga E.(eds.) 2005. The Niger, a lifeline. Effective water management in the Upper Niger Basin. RIZA, Rijkswaterstaat, Lelystad/ Wetlands International, Sévaré/ Institute for Environmental Studies, Amsterdam/ Altenburg & Wymenga ecological consultants, Veenwouden. ISBN 90-807150-6-9. Ingehaaid, 304 pp.

Een deel van "onze" vogels overwintert in de Sahelzone van Afrika, vooral in de waterrijke delen (vloedvlakte van de Niger in Mali, rond Tsjaadmeer, in Senegal). Water is de spil in het systeem: bij geringe regenval, droogte of aanleg van dammen in rivieren verminderen de overlevingskansen van vogels onmiddellijk, wat zich vertaalt in dalende broedvogelaantallen in Eurazië. De link met regenval is al langere tijd bekend. Echter, door aanleg van dammen in grote rivieren (als de Niger) wordt een substantieel deel van het water afgeroomd (voor opwekking van energie en bevoelen van land), wat leidt tot lagere waterstanden en toestanden die vergelijkbaar kunnen zijn met droogte. Waar droogte echter tijdelijk is (zoals de Grote Droogte begin jaren tachtig), zijn dammen permanent. Kortom, problemen voor vogels, vissen en de lokale bevolking. In onderhavig boek worden verschillende scenario's doorgerekend, gebaseerd op langlopende neerslagcijfers uit het gebied, bestaande en geplande dammen (waaronder de Fomidam in Guinee, die een enorm nadelige invloed zal hebben op de Binnendelta van de Niger) en de hydrologische eigenaardigheden van het gebied. Wat betreft roofvogels kan rekening worden gehouden met effecten op de stand van Bruine Kiekendief, een soort die algemeen voorkomt in de Binnendelta.